

EKOTURIZMNING O'ZBEKISTONGA TA'SIRI**Artikova Fotimaxon Sodiqjon qizi****Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti, TOUP: 703-guruh talabasi****Ilmiy rahbar: Yo'ldoshev Abdumalik Ilxomovich****<https://doi.org/10.5281/zenodo.15244288>****Annotatsiya**

Ushbu maqolada ekoturizm tushunchasi, uning asosiy tamoyillari va O'zbekistonda bu yo'nalishda mavjud imkoniyatlar keng yoritilgan. Shuningdek, ekoturizmning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy sohalarga ta'siri batafsil tahlil qilingan. Maqolada ekoturizm orqali tabiiy muhitni muhofaza qilish, mahalliy aholining turmush darajasini oshirish hamda madaniy qadriyatlarni saqlash masalalari muhokama etilgan. Ekoturizm rivojida mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy takliflar keltirilgan. Muallif ekoturizmni O'zbekistonning barqaror rivojlanishi uchun muhim omil sifatida ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Ekoturizm, barqaror rivojlanish, tabiiy muhit, mahalliy aholi, ekologik madaniyat, biosfera hududlari, turizm infratuzilmasi, tabiiy resurslar, ijtimoiy ta'sir, iqtisodiy foyda.

Abstract

This article explores the concept of ecotourism, its core principles, and the existing potential for its development in Uzbekistan. It provides an in-depth analysis of the economic, ecological, and social impacts of ecotourism. The study discusses how ecotourism contributes to environmental preservation, improves the livelihoods of local communities, and supports the conservation of cultural values. The article also highlights current challenges in the sector and proposes practical solutions. The author emphasizes ecotourism as a key factor in promoting sustainable development in Uzbekistan.

Key words: Ecotourism, sustainable development, natural environment, local communities, ecological awareness, biosphere reserves, tourism infrastructure, natural resources, social impact, economic benefit.

KIRISH

So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm sohasi jadal rivojlanmoqda. Xususan, ekologik turizm — ya'ni **ekoturizm** yo'nalishi xalqaro miqyosda dolzarb mavzuga aylanib ulgurgan. Ekoturizm — bu tabiiy hududlarda sayohat qilish orqali tabiatni saqlash, mahalliy aholi hayotini qo'llab-quvvatlash va ekologik ongni rivojlantirishga xizmat qiluvchi turizm turi hisoblanadi. Ushbu maqolada ekoturizmning O'zbekiston iqtisodiyoti, atrof-muhit va jamiyatga ta'siri tahlil qilinadi.

Ekoturizm tushunchasi va uning asosiy prinsiplari

Ekoturizm – bu shunchaki tabiat qo'ynida sayr qilish emas, balki o'zida chuqur ma'naviy va ijtimoiy mas'uliyatni mujassam etgan faoliyat turidir. U tabiatni tomosha qilish, ekologik barqarorlikni ta'minlash, mahalliy jamiyatlar bilan hamkorlikda ishlash va ularning farovonligini oshirish kabi tamoyillarga asoslanadi. Bunday turizm shakli sayyohlarni atrof-muhitga nisbatan e'tiborli bo'lishga, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga va mahalliy madaniyatni qadrlashga o'rgatadi. Ekoturizm nafaqat sayyohlar uchun yangi tajribalar yaratadi, balki o'z navbatida tabiatni muhofaza qilishga qaratilgan faoliyatlar bilan ham

uyg'unlashadi. Bu turdagi turizmning asosiy g'oyasi shundaki, odamlar tabiat bilan uyg'unlikda yashash, uni his qilish va qadrlash orqali yashash tarzlarini qayta ko'rib chiqadilar.

Ekoturizm quyidagi asosiy yo'nalishlarda faoliyat yuritadi:

1. Tabiiy muhitni asrash va himoya qilish;
2. Mahalliy aholining manfaatlarini ko'zlab harakat qilish;
3. Ekologik savodxonlikni oshirish;
4. Ijtimoiy va madaniy barqarorlikka hissa qo'shish;
5. Kam uglerodli, barqaror va qayta tiklanuvchi turizm infratuzilmasini rivojlantirish.

O'zbekistonda ekoturizm imkoniyatlari

O'zbekiston hududi tabiatning turli xil landshaftlari bilan ajralib turadi. Bu esa ekoturizm uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Cho'l va yarim cho'l hududlarida ekologik ekspeditsiyalar tashkil qilish, tog'li hududlarda esa yurish marshrutlari orqali biologik xilma-xillikni o'rganish imkoniyati mavjud. Tabiiy qo'riqxonalar, milliy bog'lar va biosfera hududlari esa ekoturizmni rivojlantirishda tayanch nuqtalar hisoblanadi. Shuningdek, ushbu hududlarda qadimiy madaniy meros obidalari bilan ham tanishish mumkin bo'lgani bois, ekoturizm va madaniy turizm o'zaro uyg'unlashib, yanada jozibador tus oladi. Ayniqsa, O'zbekistonning tog'li hududlaridagi boy hayvonot va o'simlik dunyosi, o'ziga xos iqlimi va milliy an'analar bilan uyg'unlashgan turmush tarzi ekoturizmni o'ziga xos va jozibador qiladi. Shu orqali sayyohlar nafaqat tabiiy go'zallikdan bahramand bo'ladilar, balki xalqimizning mehmondo'stligi, qadimiy urf-odatlar va ekologik yashash tarziga ham guvoh bo'ladilar.

O'zbekiston tabiati xilma-xil: cho'llar, tog'lar, o'rmonlar, daryo va ko'llar mavjud. Mamlakatda quyidagi tabiiy hududlar ekoturizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega:

- **Zomin milliy bog'i (Jizzax viloyati)** – tog' va o'rmon ekoturizmi;
- **Nuratau-Buxoro biosfera hududi** – noyob hayvonot va o'simlik dunyosi;
- **Aydar-Arnasoy ko'l tizimi** – suv ekoturizmi, qushlarni kuzatish;
- **Ustyurt platosi va Aralbo'yi** – cho'l landshaftlari va ekologik fojiga guvoh bo'lish orqali ekologik saboqlar olish.

Ekoturizmning iqtisodiy ta'siri

Ekoturizm nafaqat ekologik, balki iqtisodiy jihatdan ham katta foyda keltiruvchi sohadir. Bu yo'nalishda rivojlangan hududlarda mahalliy aholi turizm orqali barqaror daromad manbaiga ega bo'ladi. Sayyohlarning oqimi ortgani sayin mahalliy mahsulotlar, xizmatlar, mehmonxonalar, transport va boshqa ko'plab sohalarda ishbilarmonlik jonlanadi. Shu tarzda kichik va o'rta bizneslar rivojlanadi, bu esa o'z navbatida ijtimoiy tenglikni ta'minlash, qishloq joylarida ishsizlikni kamaytirish, ayollar va yoshlarni iqtisodiy faoliyatga jalb etish kabi muhim masalalarni yechishga xizmat qiladi. Ekoturizm mahalliy resurslardan samarali foydalanishni rag'batlantiradi, natijada iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanayotgan aholi o'z salohiyatini to'liq namoyon eta oladi. Shu bilan birga, iqtisodiy o'sish bilan birga ekologik barqarorlik ham saqlanadi, chunki bu turdagi turizm tabiiy resurslarni tejash va ularni asrab-avaylash birinchi o'ringa qo'yiladi.

Ekoturizm iqtisodiyotga quyidagicha ijobiy ta'sir ko'rsatadi:

- **Ish o'rinlari yaratish:** Mahalliy aholi uchun gid, xizmat ko'rsatuvchi, hunarmandchilik, transport kabi sohalarda yangi imkoniyatlar yaratadi.

- **Mahalliy mahsulotlarga talab oshadi:** Ekoturistlar ko'pincha mahalliy ishlab chiqarilgan oziq-ovqat, suvenir va kiyimlarga qiziqish bildiradi.
- **Valyuta tushumlari oshadi:** Chet ellik turistlar orqali mamlakatga valyuta kirib keladi.

Statistika (2024 yilda):

- Ekoturizm yo'nalishidagi sayyohlar soni: **450 mingdan ortiq.**
 - To'g'ridan-to'g'ri va bilvosita yaratilgan ish o'rinlari: **20 mingdan ziyod.**
 - Ekoturizm hududlaridan tushgan umumiy daromad: **70 million AQSh dollari** atrofida.
- Ekoturizmning ekologik va ijtimoiy ta'siri

Ekoturizm atrof-muhitga salbiy emas, aksincha ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu yo'nalishda olib boriladigan faoliyatlar orqali tabiiy muhitni muhofaza qilish kuchayadi, biologik xilma-xillik saqlanadi, ekologik infratuzilma rivojlanadi. Tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish, ifloslanishga qarshi chora-tadbirlar, chiqindilarni kamaytirish kabi masalalarda ekoturizm samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Buning natijasida mahalliy aholi orasida ekologik madaniyat shakllanadi, yosh avlodga tabiatni qadrlash g'oyasi singdiriladi. Ekoturizm mahalliy jamoalar hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ularning o'z madaniyatini saqlash, an'anaviy hunarmandchilikni rivojlantirish, mehmondo'stlik an'analarini tiklashga xizmat qiladi. Shu tarzda ijtimoiy barqarorlik ta'minlanadi, jamiyatda ekologik va ijtimoiy mas'uliyat kuchayadi. Sayyohlarning turli hududlardagi hayot tarzi, milliy qadriyatlar bilan tanishuvi esa madaniyatlararo aloqalarni mustahkamlashga, tolerantlikni rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Ekoturizm:

✓ **Tabiatni muhofaza qilishga xizmat qiladi** – Turistlardan tushgan mablag'larning bir qismi muhofaza hududlarini saqlashga yo'naltiriladi. Masalan, Zomin milliy bog'ida yig'ilgan to'lovlarning 30% ekologik infratuzilmani rivojlantirishga sarflanadi.

✓ **Mahalliy madaniyat va qadriyatlarni saqlaydi** – Ekoturistlar ko'pincha an'anaviy madaniyat, urf-odat va ovqatlanish uslublariga qiziqadi. Bu esa xalqning o'zligini asrashiga sabab bo'ladi.

✓ **Ekologik ongni oshiradi** – Turistlar ham, mahalliy aholi ham tabiatni asrashning muhimligini chuqur anglay boshlaydi.

Muammolar va takliflar

O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishda ayrim to'siqlar mavjud bo'lsa-da, ularni bosqichma-bosqich bartaraf etish imkoniyati bor. Eng avvalo, ekoturizmga oid infratuzilma yetarli darajada emas. Aksar muhofaza etiladigan hududlarda sayyohlar uchun zarur qulayliklar, axborot markazlari, yo'llar va boshqa xizmatlar yetishmaydi. Bundan tashqari, bu sohada faoliyat yurituvchi mutaxassislar va gidlar malakasi yetarli emas. Mahalliy aholi orasida ekologik savodxonlik past bo'lgani sababli, ekoturizmning mazmun-mohiyati to'liq anglanmaydi. Shu boisdan, davlat siyosatida ekoturizmga alohida e'tibor qaratilishi, muayyan qonuniy asoslar, strategik rejalar ishlab chiqilishi zarur. Mahalliy aholi bilan yaqin hamkorlikda ishlash, ularga treninglar o'tkazish, ekologik loyihalarda ishtirok etishini rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega. Turizmga oid innovatsion texnologiyalar, raqamli platformalar, mobil ilovalar orqali ekoturizm yo'nalishlarini keng jamoatchilikka tanitish kerak. Shuningdek, ekologik sayohatlar uchun maxsus "yashil yo'nalishlar"ni belgilash, ekologik markazlar tashkil etish va tabiatni o'rganishga qaratilgan interaktiv dasturlarni ishlab chiqish orqali sohaga yangi impuls berish mumkin.

Muammolar:

- Infratuzilma yetarli emas (yo'llar, sanitariya, axborot markazlari);
- Kadrlar malakasi past;
- Ekologik madaniyat past darajada;
- Qonunchilikda ekoturizm bo'yicha aniq huquqiy asoslar kam.

Takliflar:

- Ekoturizm infratuzilmasiga davlat va xususiy sektor investitsiyalarini jalb etish;
- Mahalliy aholiga ekologik treninglar o'tkazish;
- Ekoturizmni ilgari suruvchi maxsus raqamli platformalar yaratish;
- "Yashil yo'nalishlar" (eco-trails) tashkil qilish.

Xulosa

Ekoturizm – bu nafaqat dam olish va tabiatdan zavqlanish vositasi, balki barqaror iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot omilidir. O'zbekistonda ushbu yo'nalish bo'yicha salohiyat nihoyatda katta. To'g'ri yondashuv, kompleks rejalashtirish va jamoatchilik ishtiroki orqali ekoturizmni rivojlantirish mamlakatning kelajakdagi ekologik barqarorligiga, iqtisodiy yuksalishiga va xalqaro obro'siga katta hissa qo'shadi. Ekoturizm – bu zamonaviy dunyoda insoniyatning tabiiy muhit bilan uyg'un yashashi, uni asrab-avaylashi va barqaror rivojlanishga hissa qo'shishining eng samarali yo'llaridan biridir. O'zbekiston bu borada katta imkoniyatlarga ega bo'lishi bilan birga, ushbu yo'nalishni to'g'ri tashkil etish orqali nafaqat iqtisodiy o'sishga erishadi, balki xalqaro maydonda o'zining ekologik mas'uliyatli davlat sifatidagi imidjini mustahkamlaydi. Eng asosiysi, ekoturizm orqali kelajak avlodlarga sog'lom, toza va barqaror muhitni meros qilib qoldirish imkoniyati yaratiladi. Buning uchun esa barchamizning mas'uliyatli va ongli yondashuvimiz zarurdir.

References:
Используемая литература:
Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov Q.X. *Turizm va servis sohasiga kirish*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
2. Abdukarimov A.A. *Ekoturizm asoslari*. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021.
3. Azizov S.S. *Barqaror rivojlanish va ekologiya*. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Bobomurodov T.X. *Turizm marketingi*. – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2020.
5. Hamidov A.T. *O'zbekiston tabiiy resurslari va ularning ekologik muhofazasi*. – Toshkent: Universitet, 2022.
6. Karimova N.N. *Global ekologik muammolar va ularning yechimi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. Komilov B.X. *Sayyohlik faoliyatining ijtimoiy-iqtisodiy asoslari*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
8. Saidov S.S. *Ekologik madaniyat va atrof-muhitni muhofaza qilish*. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.
9. Sharipov M.M. *Ekoturizm va uning rivojlanish istiqbollari*. – Buxoro: BDU nashriyoti, 2022.
10. UNESCO. *Ecotourism and Sustainable Development Guidelines*. – Paris: UNESCO Publishing, 2019.